

Zbigniew Majchrowski (teatr)
Teresa Marciszek (koncepcja metodyczna)
Krzysztof Mrowcewicz (zagadnienia ogólne, sztuka)
Piotr Sitarski (zagadnienia ogólne, film, multimedia)
Dorota Szwarzman (muzyka)
Opracowanie:
Zbigniew Płazewski

CZŁOWIEK – TWÓRCA KULTURY

**Program nauczania wiedzy o kulturze
w liceum ogólnokształcącym,
liceum profilowanym i technikum**

Zakres podstawowy i rozszerzony

Projekt graficzny
Agata Pieńkowska

Projekt okładki
Dariusz Morawski
Agata Pieńkowska

Redakcja
Irena Sroczyńska-Niwicz

Korekta
Maria Aleksandrow

Program uzyskał pozytywną ocenę rzeczoznawców:

dr. hab. Stefana Bednarka – z rekomendacji Ministra Edukacji Narodowej i Sportu,
prof. dr. hab. Andrzeja Janowskiego – z rekomendacji Ministra Edukacji Narodowej
i Sportu.

Numer dopuszczenia do użytku szkolnego MENiS: DKOS-5002-76/03

© Copyright by Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR
Warszawa 2003

Łamanie
WERSET
werset@werset.pl

Druk **OPOLgraf**_{SA}
Opole, ul. Niedziałkowskiego 8–12

Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR
02-793 Warszawa, ul. Przy Bażantarni 11
tel./faks (0-22) 649 89 97, 649 54 95
www.stentor.com.pl
e-mail: stentor@stentor.com.pl

Spis treści

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU	
CZŁOWIEK – TWÓRCA KULTURY	5
EDUKACYJNE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	8
Poziom podstawowy	8
Poziom rozszerzony	9
PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW	10
MATERIAŁ NAUCZANIA	13
Zagadnienia ogólne	14
1. Co to jest kultura?	14
2. Wśród znaków kultury	15
3. Kultura popularna	15
Pojęcie sztuki. Sztuki plastyczne	16
1. Sztuka i dzieło sztuki	16
2. Co to jest piękno?	17
3. Style, prądy, epoki	18
4. Artysta – rzemieślnik, odtwórca, twórca, prowokator	19
5. Trudna sztuka współczesna	20
6. Artysta wobec zjawisk kultury współczesnej	21
7. Muzea, galerie, zabytki – poznajemy i chronimy kulturę	21
Muzyka	22
1. Język muzyki	22
2. Czas muzyki	23
3. Na początku był rytm	24
* 4. Melodia i harmonia: poziom i pion	25
5. Interpretacje i improwizacje	26
6. Muzyka a codzienność	26

Teatr	27
1. Miejsce teatralne, czyli teatr w społeczeństwie, społeczeństwo w teatrze	27
2. Sztuka inscenizacji, czyli dramat w teatrze, teatr w dramacie	28
3. Konwencja teatralna, czyli umowa między twórcami a widzami	29
* 4. Materia sceniczna, czyli scenografia nie jest dekoracją	30
* 5. Sytuacja teatralna, czyli próba sił	31
6. Postać sceniczna, czyli „osoby dramatu” jako role	31
7. Teatr telewizji, czyli ani teatr, ani film	32
Film	33
1. Film – medium i sztuka	33
2. Narracja filmowa	34
3. Kino gatunków	35
4. Kino autorskie	35
5. Adaptacje filmowe, adaptacje filmu	36
* 6. Film dokumentalny	37
Współczesna kultura multimedialna	38
1. Telewizja	38
2. Internet	39
* 3. Gry komputerowe	40
PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW	41
Poziom podstawowy	41
Poziom rozszerzony	42
OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIA	43

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU

CZŁOWIEK – TWÓRCA KULTURY

Człowiek – twórca kultury jest programem opracowanym dla przedmiotu wiedza o kulturze zgodnie z obowiązującą *Podstawą programową kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników* (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r.). Stanowi odpowiedź na zapotrzebowanie nauczycieli oraz uczniów szkół ponadgimnazjalnych, którzy oczekują programu nowoczesnego, dostosowanego do realiów współczesnej kultury.

Użytkownicy nie znajdą tu dziejów kultury w ujęciu chronologicznym. Głównym założeniem programu jest bowiem prezentowanie zjawisk kultury synchronicznie, **w układzie problemowym**; uczeń ma się więc zapoznać z przykładowymi dziełami twórczej aktywności człowieka jako egzemplifikacjami zagadnień wykraczających poza konkretny nurt w sztuce czy konkretną epokę. Autorzy unikają zbędnego encyklopedyzmu, dostarczając jednak podstawowych informacji, które będą przydatne przy analizie, interpretacji i ocenie tekstów kultury. Wiadomości historyczne są tu traktowane w sposób funkcjonalny, jako wyposażenie niezbędne do tego, by świadomie uczestniczyć w kulturze współczesnej, która znalazła się w centrum uwagi autorów programu. Mają też za zadanie uświadomić, że kultura jest „dobrem zbiorowym i zbiorowym dorobkiem, owocem twórczego i przetwórczego wysiłku nieskończonych pokoleń” (Stefan Czarnowski).

Autorzy programu potraktowali pojęcie kultury bardzo szeroko. Z jednej strony kultura pokazana jest uniwersalnie, jako całokształt ludzkiego dorobku – duchowego i materialnego – oraz jako obszar komunikacji między ludźmi. W tym ujęciu akcent został położony na formę kultury, z którą współczesny człowiek ma do czynienia nieustannie: na kulturę popularną, razem z jej zaletami i zagrożeniami, które niesie. Stąd ważne miejsce przyznane w programie zagadnieniom związanym ze współczesną kulturą medialną (telewizja, internet, gry komputerowe). Z drugiej strony obszernie zostały omówione różne obszary kultury wysokiej (z którymi – w zamyśle autorów – właśnie przedmiot wiedza o kulturze ma uczniów zapoznawać): sztuki piękne, muzyka, teatr. Na styku kultury wysokiej i kultury popularnej znajduje się film, któremu również poświęcono osobny dział. W praktyce jednak wszystkie wymienione wcześniej dziedziny sztuki wysokiej również omawiane są w powiązaniu z problematyką kultury popularnej

(nawiązania tematyczne, sytuacja twórców, formy przekazu, sytuacje odbioru). Zachęcając zatem młodzież do obcowania z tekstami kultury wyższej, autorzy nie zapominają o tym, że właśnie kultura popularna jest podstawowym punktem odniesienia dla współczesnego uczestnika kultury.

Z opisanym wyżej punktem widzenia wiąże się tytuł programu: *Człowiek – twórca kultury*. Określenie „twórca kultury” oznacza aktywnego członka danej wspólnoty (regionalnej, narodowej, europejskiej) – nie tylko świadomie korzystającego z jej osiągnięć, ale także chroniącego i pomnażającego jej dobytek materialny i duchowy, również w dziedzinie sztuki.

Autorzy programu *Człowiek – twórca kultury* mają świadomość, że realizujący go nauczyciel będzie musiał niejednokrotnie się odwoływać do materiału innych przedmiotów, przede wszystkim historii i języka polskiego. Wymaga to koordynacji wielu zagadnień przy tworzeniu wewnątrzszkolnego programu nauczania, szczególnie w zakresie nauk humanistycznych. Jednocześnie należy podkreślić, że w programie wiedzy o kulturze zostały uwzględnione treści z zakresu ścieżek międzyprzedmiotowych: w największym stopniu edukacji czytelnicznej i medialnej, ale także edukacji europejskiej, filozoficznej oraz regionalnej (dziedzictwo kulturowe w regionie). Program *Człowiek – twórca kultury* ma zatem **charakter integracyjny** – harmonijnie łączy elementy wiedzy humanistycznej, jaką powinien zdobyć każdy uczeń szkoły ponadgimnazjalnej.

W programie *Człowiek – twórca kultury* nacisk jest położony na **obserwację, analizę i interpretację tekstów kultury**. Jest to okazja do stawiania pytań i szukania na nie odpowiedzi, do formułowania uogólnień, do poszukiwania definicji zjawisk kulturowych, a przede wszystkim do refleksyjnego, świadomego obcowania z dziełami różnych dziedzin sztuki i kształtowania gustów estetycznych. Przy wszystkich tematach są zaproponowane fragmenty wypowiedzi (często polemicznych względem siebie) autorstwa wybitnych znawców przedmiotu, a także fragmenty literatury pięknej*. Stworzy to okazję, by uczeń zapoznał się z nazwiskami znanych badaczy (antropologów, historyków sztuki, teatrologów, filmoznawców, muzykolo-

* Na założeniach programu *Człowiek – twórca kultury* został oparty podręcznik Wydawnictwa STENTOR pod tym samym tytułem. Każdy rozdział podręcznika jest zbudowany według tego samego schematu: teksty kultury (wraz z poświęconymi im pytaniami), proponowane jako punkt wyjścia rozważań na danej lekcji, zwięzły wykład autorski, skupiający się jedynie na głównym zagadnieniu zasygnalizowanym w temacie (wzbogacony dodatkowymi ilustracjami), teksty źródłowe, poszerzające i pogłębiające problematykę wprowadzoną przez autorów, oraz różnorodne pytania i zadania. Dodatkowo zostały podane wyróżnione graficznie ciekawostki, informacje poboczne (m.in. biograficzne), a także definicje ważniejszych pojęć.

gów, estetyków) i twórców kultury, ale także – co ważniejsze – nauczy go czytania ze zrozumieniem tekstów poświęconych poszczególnym dyscyplinom oraz konfrontowania różnych opinii.

Równie ważnym jak kształcenie świadomego i krytycznego odbioru tekstów kultury założeniem programu jest **rozbudzanie wrażliwości estetycznej i zainteresowań** uczniów w zakresie kultury i sztuki, rozwijanie wyobraźni, kształtowanie emocjonalnego zaangażowania w sprawy ochrony dóbr kultury oraz wyzwalanie różnorodnych form aktywności twórczej we własnym środowisku.

Program *Człowiek – twórca kultury* dostosowano do realizacji przedmiotu wiedza o kulturze **na poziomie podstawowym i rozszerzonym**. Jest to uwzględnione zarówno w zakresie celów edukacyjnych i przewidywanych osiągnięć uczniów, jak i w zakresie treści nauczania. Jako przeznaczone do realizacji na poziomie rozszerzonym oznaczono gwiazdką część zagadnień i pojęć oraz wszystkie materiały (teksty źródłowe). Nie znaczy to oczywiście, że niektórych z nich nie można włączyć do zajęć prowadzonych na poziomie podstawowym. Autorzy programu wychodzą z założenia, że w praktyce każdy nauczyciel sam będzie musiał dostosować zakres realizacji programu do możliwości i umiejętności uczniów, do swoich kwalifikacji i zainteresowań oraz do liczby godzin przeznaczonych na przedmiot wiedza o kulturze. Dlatego program *Człowiek – twórca kultury* zakłada pewną **fakultatywność**: niektórzy większy nacisk położą na zagadnienia z zakresu sztuk plastycznych, inni muzyki, a jeszcze inni teatru, filmu czy nowych mediów.

Nie dokonano rozróżnienia na treści podstawowe i rozszerzone w zakresie tekstów kultury. Autorzy uznali bowiem, że analiza, interpretacja i ocena tego samego tekstu kultury może być – w zależności od przyjętego poziomu – bardziej lub mniej szczegółowa i pogłębiona.

Podstawowym zadaniem edukacji w szkole ponadgimnazjalnej jest zapewnienie uczniom odpowiednich warunków do takiego rozwoju intelektualnego, moralnego i emocjonalnego, który pozwoli im osiągnąć samodzielność i dojrzałość przy podejmowaniu podstawowych zadań życiowych, a także wyposażenie uczniów w odpowiednie narzędzia intelektualne i zasady etyczne pozwalające każdemu zająć zgodne z aspiracjami miejsce w społeczeństwie. Jednym z głównych celów wynikających z tego zadania jest doskonalenie umiejętności komunikacyjnych oraz zdolności odczytywania, analizowania i interpretowania tekstów kultury, które są podstawą komunikowania się między ludźmi. Kontakt z tymi tekstami ma prowadzić ucznia do kształtowania własnego systemu wartości, zachęcać do samodzielnego wartościowania, oceniania, dokonywania wyborów estetycznych i etycznych, a także podejmowania działań twórczych. Ma również ugruntować przekonanie, że dorobek kulturowy każdego narodu jest jego najważniejszym dziedzictwem, które należy szanować i chronić.

W programie *Człowiek – twórca kultury* cele edukacyjne ściśle łączą się z wychowawczymi. Obcowanie z tekstami kultury nie tylko dostarcza szerokiej wiedzy, lecz także kształtuje człowieka pod względem etycznym i estetycznym.

Cele poznawcze, kształtujące i wychowawcze przedmiotu wiedza o kulturze są zróżnicowane w zależności od poziomu.

Poziom podstawowy

1. Uświadomienie znaczenia kultury jako dorobku cywilizacyjnego i dziedzictwa duchowego przekazywanego z pokolenia na pokolenie oraz jako przestrzeni komunikacji między ludźmi.
2. Zasygnalizowanie kryteriów typologii kultury.
3. Kształtowanie gustów i potrzeb kulturalnych.
4. Przygotowanie do aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu kulturalnym oraz bezpośredniego obcowania z dziełami sztuki.
5. Kształtowanie i rozwijanie wrażliwości estetycznej oraz indywidualnych zdolności twórczych.

6. Rozwijanie umiejętności refleksyjnej i krytycznej oceny zjawisk z zakresu kultury i sztuki.
7. Zapoznanie z podstawową terminologią potrzebną przy opisie i interpretacji dzieła sztuki.
8. Kształcenie umiejętności klasyfikowania zjawisk kultury (rozpoznawania ich przynależności do danej epoki, stylu, nurtu, konwencji, gatunku itp.).
9. Przekazanie niezbędnej świadomości uczestnikowi życia kulturalnego wiedzy z zakresu różnych dziedzin sztuki: architektury, plastyki, muzyki, teatru, filmu.
10. Kształcenie umiejętności dostrzegania w tekstach kultury wartości ideowych i moralnych.
11. Uświadomienie znaczenia narodowego i regionalnego dziedzictwa kulturalnego oraz uczulenie na potrzebę ochrony tego dziedzictwa.
12. Przygotowanie do poznawania i badania kultury swego regionu oraz kraju.
13. Przygotowanie do świadomego wyboru tekstów kultury spośród oferowanych przez współczesną kulturę popularną poprzez zapoznanie z kryteriami ich oceny.
14. Uświadomienie, iż każde dzieło ma swego autora, a własność intelektualna podlega ochronie.

Poziom rozszerzony

1. Pobudzenie aktywności twórczej, kształtowanie zainteresowań i zamiłowań w obcowaniu z kulturą oraz tworzeniu tekstów kultury.
2. Tworzenie indywidualnego systemu kryteriów oceny dzieł sztuki.
3. Kształcenie umiejętności interpretowania i oceniania tekstów kultury oraz dostrzegania symboliki zjawisk kulturowych.
4. Rozwijanie inwencji, wyobraźni i wrażliwości przez obcowanie z wybitnymi dziełami sztuki oraz uprawianie własnej działalności twórczej.
5. Uświadomienie mechanizmów rządzących współczesną kulturą oraz relacji między różnymi obszarami kultury.
6. Kształcenie umiejętności dostrzegania powiązań między dziełami z zakresu różnych sztuk.
7. Przygotowanie do łączenia nabytej wiedzy z praktyczną działalnością na rzecz upowszechniania kultury.

Przydział godzin przeznaczonych na realizację przedmiotu wiedza o kulturze jest więcej niż skromny. Praktycznie są to maksimum 34 jednostki lekcyjne (jeżeli program wiedzy o kulturze realizowany jest w klasie III, maturalnej – znacznie mniej). Czasem tym należy zatem gospodarować oszczędnie, stosując efektywne, ale niezbyt czasochłonne metody nauczania.

Ponieważ praca na lekcjach będzie się ogniskować wokół konkretnych tekstów kultury, do minimum należy ograniczyć elementy wykładu czy pogadanki i pozwolić uczniom wykazać własną inicjatywę poznawczą. Organizacja pracy na zajęciach powinna umożliwić każdemu uczniowi przedstawienie swoich uwag i opinii, a później ich konfrontację z opiniami innych uczestników lekcji. Niezbędną wiedzę encyklopedyczną i terminologię specjalistyczną uczeń powinien opanowywać przede wszystkim w ramach pracy domowej z wykorzystaniem podręcznika i innych źródeł.

Wydaje się, że podczas zajęć lekcyjnych najefektywniejsza będzie **praca w niewielkich grupach** (3 do 5 osób) nad związanymi z konkretnym tekstem kultury zadaniami wyznaczonymi na początku lekcji przez nauczyciela. Grupę powinien jednoczyć jasno postawiony cel, poczucie odpowiedzialności każdego z członków za wykonanie określonych zadań oraz wspólna przestrzeń pracy (np. dwie zestawione ławki). Wypracowanie i zaprezentowanie wspólnego stanowiska będzie wymagać od członków grupy (podejmujących się określonych ról: szefa, sekretarza, rzecznika) efektywnego współdziałania: popierania indywidualnych sądów argumentami, negocjowania, dochodzenia do wspólnych kryteriów oceny, formułowania wspólnych tez i założeń oraz końcowych wniosków. Można też stosować **metodę kuli śniegowej**, zakładającą, że pomysły pojedynczych osób prezentowane są najpierw w parach, potem – na drodze stopniowej weryfikacji – w czwórkach, a w końcu całej klasie.

Wyniki pracy wszystkich grup mogą się stać punktem wyjścia do konfrontacji stanowisk i opinii na forum całej klasy. Można wówczas zastosować **różne rodzaje dyskusji dydaktycznej**: dyskusja okrągłego stołu, dyskusja panelowa, dyskusja konferencyjna, debata „za i przeciw” (jeśli w klasie zarysują się w jakiejś sprawie dwa wyraźnie odmienne stanowiska). Mniej czasochłonną metodą jest wyznaczenie jednej osoby relacjonującej, która notuje stanowiska wszystkich grup i później przedstawia je całej klasie.

Niektóre zajęcia, przede wszystkim poświęcone interpretacji dzieł sztuki i utworów muzycznych, mogą być przeprowadzone bez podziału na grupy, **metodą burzy mózgów**, która odwołuje się do spontaniczności i nieskrępowanej wyobraźni uczniów.

Bardzo efektywna jest także **metoda grup eksperckich**: każda grupa specjalizuje się w wyznaczonej dziedzinie (opracowuje jeden aspekt szerszego zagadnienia). Może przy tym korzystać z różnych źródeł i pomocy naukowych. Pod koniec zajęć każda grupa prezentuje wyniki swojej pracy, a wszyscy uczniowie zapisują te wyniki w formie notatki.

Przy klasyfikowaniu i porządkowaniu pojęć przydatne będzie sporządzanie **map mentalnych**. Technika ta szczególnie pomaga w nauce tym, którzy mają silnie rozbudowaną wyobraźnię wizualną.

W realizacji programu, przede wszystkim przy omawianiu tematyki teatralnej i filmowej, przydatne będą również **techniki dramowe i inscenizacje**, a jeśli to możliwe – także **próby rejestracji krótkich filmów** kamerą wideo. Uczniowie będą mieli wówczas okazję organizowania przestrzeni scenicznej, projektowania scenografii i kostiumów, wcielania się w role, poznawania w praktyce różnych konsekwencji ustawień kamery. Przy omawianiu zagadnień dotyczących sztuki współczesnej można się pokusić na przykład o zorganizowanie happeningu lub zbiorowego tworzenia kolażu.

W nauczaniu wiedzy o kulturze warto się również posłużyć **metodą projektów edukacyjnych**, które będą miały charakter zespołowej pracy semestralnej lub rocznej. Wyznaczone grupom zadania powinny być okazją do praktycznego zastosowania zdobytych wcześniej wiadomości i umiejętności. Może to być przygotowanie szkolnego spektaklu czy koncertu, zrealizowanie audycji na taśmie magnetofonowej czy krótkiego filmu techniką wideo, wydanie jednodniówki o tematyce kulturalnej, zgromadzenie płytoteki czy przygotowanie prezentacji multimedialnej na szkolnej stronie www.

Na lekcjach o muzyce ważnym elementem powinno być **słuchanie muzyki**. Z tą myślą Wydawnictwo STENTOR przygotowało płytę *Człowiek – twórca kultury. Muzyka*. Dzięki niej nauczyciel może z łatwością zaprezentować uczniom utwory, o których jest mowa w podręczniku, oraz przeprowadzić proponowane ćwiczenia. Starannie dobrane przykłady muzyczne ilustrują omawiane procesy i zjawiska, są pomocne w wyjaśnianiu pojęć muzycznych.

Na niektórych zajęciach nie sposób się będzie obyć bez **oglądania filmów czy spektakli** zarejestrowanych na taśmie wideo, szczególnie w przypadku tematyki filmowej czy teatralnej. Także na zajęciach poświęconych sztukom pięknym i muzyce przydatne będą filmy dokumentalne.

Nieocenioną pomocą w realizacji programu może być **wykorzystanie internetu**. Wejście na strony Teatru Wielkiego w Warszawie, Opery Paryskiej czy Teatru New Globe w Londynie oraz największych światowych muzeów umożliwi uczniom poznanie teatru od kulis i obejrzenie najwybitniejszych dzieł sztuki. Niektóre zajęcia (przede wszystkim dotyczące nowych mediów) trudno wręcz będzie prowadzić bez możliwości wejścia do sieci. Nauczyciel wiedzy o kulturze powinien więc zabiegać o to, żeby choć kilka lekcji mogło się odbyć w pracowni komputerowej (jeśli ma ona dostęp do internetu*).

Nic jednak nie może zastąpić **bezpośredniego obcowania ze sztuką**. Dlatego wskazane by były nie tylko regularne wizyty w teatrach, ale również choć jedna wycieczka do muzeum, do pracowni artysty, do wybranego kompleksu zabytków architektury oraz na koncert muzyki poważnej. Efektem wspomnianych wycieczek mogą być prace na przykład w formie sprawozdania, reportażu, folderu turystycznego. Nawet w szkołach oddalonych od dużych ośrodków miejskich można zorganizować wizytę u regionalnego artysty, przeprowadzić z nim rozmowę, sporządzić opis i opracować fotograficzną dokumentację jego dzieł.

Na koniec należy wspomnieć o **roli nauczyciela**, który w świetle założeń programu *Człowiek – twórca kultury* powinien być przewodnikiem, doradcą i koordynatorem. Nauczyciel ma stwarzać uczniom warunki do samodzielnych poszukiwań, formułowania tez, syntetyzowania informacji i wyciągania wniosków. Jego rola organizatora działań i przekaziciela wiadomości powinna być ograniczona do niezbędnego minimum.

* Wydawnictwo STENTOR przygotowuje CD-ROM z materiałami audiowizualnymi przydatnymi w realizacji programu *Człowiek – twórca kultury*.

Program *Człowiek – twórca kultury* obejmuje sześć działów tematycznych:

- zagadnienia ogólne związane z pojęciem kultury
- pojęcie sztuki; sztuki plastyczne (malarstwo, rzeźba, architektura)
- muzyka
- teatr
- film
- współczesna kultura multimedialna.

W sumie materiał nauczania podzielony jest na 32 rozdziały-tematy, z których każdy może być osnową jednostki lekcyjnej. Część tematów może być jednak realizowana podczas dwóch czy nawet kilku jednostek – jeżeli nauczyciel (kierując się zainteresowaniami swoimi i uczniów) zdecyduje, że niektóre działy omówi dokładniej, a z innych wybierze tylko część zagadnień. Wybrane tematy uczniowie mogą także samodzielnie opracować w domu.

Przy każdym z tematów podane są podstawowe zagadnienia, jakie należy omówić, teksty kultury, które są punktem wyjścia rozważań, pojęcia, które powinno się wprowadzić, oraz pełniące funkcję rozszerzającego komentarza materiały o charakterze naukowym, popularnonaukowym, publicystycznym lub literackim. Oczywiście podane teksty kultury i komentarze są jedynie sugestiami. Przy realizacji poszczególnych tematów nauczyciel może wprowadzić również odpowiednie do tematu propozycje swoje lub uczniów.

1. Co to jest kultura? ■

A. Zagadnienia

- Co zaliczamy do świata kultury?
- Kultura i natura.
- Kultura jako naturalne środowisko człowieka.
- Definicja wytworu kultury.
- Kultura jako dorobek ludzi działających w trwałej wspólnocie na przestrzeni dziejów.
- Kultura materialna – np. narzędzia, przedmioty codziennego użytku, wynalazki, budowle, konstrukcje, maszyny, urządzenia, stroje, technologie produkcji różnych dóbr.
- Kultura duchowa – np. mity, wierzenia, religie, idee, teorie naukowe, symbole, znaki, systemy wartości, wzorce i normy postępowania, obyczaje, języki, dzieła sztuki i literatury.
- Zmienność wytworów kultury w zależności od czasu, miejsca, uwarunkowań społecznych.
- Typologia kultury według różnych kryteriów (czas, zasięg oddziaływania).
- Kultura narodowa.
- Kultura ludowa i regionalna.

B. Pojęcia

kultura materialna, kultura duchowa, kultura narodowa, kultura regionalna, kultura wiejska, kultura miejska, kultura grup wyznaniowych i zawodowych, kultura starożytna, kultura nowożytna, kultura pokoleniowa

C. Teksty kultury¹

Wytwór zaawansowanej kultury (np. piramidy w Gizie) i wytwór natury (np. wydmy pustynne).

¹ W programie została jedynie zasygnalizowana tematyka czy przybliżona charakterystyka oraz autorzy proponowanych tekstów kultury i tekstów źródłowych (oraz – zazwyczaj – także tytuły dzieł), których większość ma się znaleźć w podręczniku lub na płycie *Człowiek – twórca kultury. Muzyka* Wydawnictwa STENTOR. W podręczniku do każdego działu są dołączone propozycje dodatkowych lektur.

D. *Materiały

- Kultura jako zbiorowe dobro i zbiorowy dorobek kolejnych pokoleń danej społeczności (Stefan Czarnowski, *Kultura* – fragm.).
- Kultura jako wzór myślenia i działania (Ruth Benedict, *Wzory kultury* – fragm.).

2. Wśród znaków kultury ■

A. Zagadnienia

- Kultura jako komunikacja między ludźmi.
- Tekst kultury.
- Znaki i symbole w kulturze (także narodowej i regionalnej).
- Systemy znakowe – kody.
- Medium, czyli przekaźnik kodów kultury.
- *Rozumienie pojęcia „natura” – charakter kulturowy.

B. Pojęcia

kod kultury, symbol, znaki ikoniczne, znaki arbitralne, medium

C. Teksty kultury

- Różnego typu znaki kultury (np. zdjęcie samochodów stojących na skrzyżowaniu przed czerwonym światłem, znaki oznaczające płęć – kółko z krzyżykiem i kółko ze strzałką).
- Symbole kultury (np. zdjęcie zespołu The Beatles, reklama wykorzystująca znane dzieło sztuki).

D. *Materiały

- Człowiek jako *animal symbolicum* (Ernst Cassirer, *Esej o człowieku* – fragm.).
- Symbolika w reklamach proszków do prania (Roland Barthes, *Mitologie* – fragm.).

3. Kultura popularna ■

A. Zagadnienia

- Niejednoznaczność pojęć: kultura masowa, kultura popularna.
- Kultura popularna wobec kultury elitarnej, kultury ludowej i kultury regionalnej.

- Kontrowersje wokół kultury popularnej: jej krytyka i obrona.
- Sfery będące domeną kultury popularnej (moda, literatura brukowa, przemysł rozrywkowy itd.).

B. Pojęcia

kultura masowa, kultura popularna, kultura elitarna, kultura ludowa, subkultura, kicz, homogenizacja

C. Teksty kultury

- Postaci i przedmioty będące ikonami kultury popularnej (np. Myszka Miki, zdjęcie butelki soku Frugo, zdjęcie Adama Małysza, komiksowy Batman).
- Przedmioty reprezentujące różne sfery będące domeną kultury popularnej (np. okładka czasopisma sensacyjnego, okładka taniego romansu, reklama coca-coli).

D. *Materiały

- Kultura masowa – homogenizacja, niszczenie wartości, wszechwładza kiczu (Dwight Macdonald, *Teoria kultury masowej* – fragm., z książki *Kultura masowa*, pod red. Czesława Miłosza).
- Kultura popularna – źródło przyjemności i satysfakcji estetycznej także dla intelektualistów (Richard Shusterman, *Estetyka pragmatyczna. Żywe piękno i refleksja nad sztuką* – fragm.).

POJĘCIE SZTUKI. SZTUKI PLASTYCZNE

1. Sztuka i dzieło sztuki ■

A. Zagadnienia

- Wytwory kultury a dzieła sztuki.
- Funkcje estetyczne i symboliczne dzieła sztuki.
- Pojęcie sztuk pięknych.
- Dzieło sztuki jako obiekt, który ma wywoływać emocje.
- Różne rozumienie istoty sztuki na przestrzeni dziejów.
- Podstawowe cele sztuki.
- *Oryginalność w sztuce, problemy fałszerstwa i plagiatu.

B. Pojęcia

dzieło sztuki, *mimesis*, sztuka figuratywna (przedstawiająca), sztuka abstrakcyjna (nieprzedstawiająca), ekspresja, malarstwo rodzajowe, martwa natura, *kolory zasadnicze, *kopia, *oryginał, *plagiat

C. Teksty kultury

- Scena rodzajowa z podtekstami symbolicznymi (np. Jan Vermeer van Delft, *W pracowni artysty*).
- Martwa natura (np. Francisco Zurbarán, *Martwa natura z pomarańczami*).
- Dzieło abstrakcyjne (np. Wassily Kandinsky, *Kompozycja z kołami i prostymi*).

D. *Materiały

- Definiowanie sztuki i dzieła sztuki – z punktu widzenia intencji, oddziaływania, stosunku do rzeczywistości, wartości estetycznych (Władysław Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć* – fragm.).
- Dzieło sztuki jako odzwierciedlenie określonego porządku przyjętego (lub stworzonego) przez artystę (Hans-Georg Gadamer, *Sztuka i naśladownictwo* – fragm., ze zbioru *Rozum, słowo, dzieje*).

2. Co to jest piękno? ■

A. Zagadnienia

- Piękno jako wartość obiektywna i subiektywna – różne teorie piękna.
- *Określenia piękna.
- Klasyfikacja sztuk plastycznych (malarstwo, rysunek i grafika, fotografia, rzeźba, architektura, rzemiosło artystyczne).
- Składniki dzieła sztuki.
- Proporcje i harmonia w sztuce.

B. Pojęcia

malarstwo, rysunek i grafika, fotografia, rzeźba, architektura, rzemiosło artystyczne, tors, *malarstwo: monumentalne, sztalugowe, iluminacyjne, *rzeźba: pełna, półpełna, reliefowa, *grafika: drzeworytnicza, litograficzna i metalowa

C. Teksty kultury

- Zachowany fragment dzieła antycznego z epoki klasycznej (np. *Torso belwederskie*).
- Współczesne dzieło świadomie „niedokończone”, „ucięte” lub temu podobne (np. Hans Arp, *Tors*).
- Dzieła malarskie, rzeźbiarskie i architektoniczne reprezentujące różne koncepcje piękna (harmonia, proporcjonalność – dynamika, żywioł).

D. *Materiały

- *Torso belwederskie* jako przykład fragmentu dającego pojęcie o doskonałej całości (Johann Joachim Winckelmann, *Opis Torsa w rzymskim Belwedrze* – fragm., ze zbioru *Teoretycy, artyści i krytycy o sztuce 1700–1870*).
- Piękno jako doskonała harmonia i wyważenie proporcji (np. Witruwiusz – fragm. traktatu *O architekturze*).

3. Style, prądy, epoki ■

A. Zagadnienia

- Styl w sztuce a światopogląd epoki.
- Umowny podział na style klasyczne (styl klasyczny Grecji i Rzymu, styl renesansowy, styl klasycystyczny/neoklasycystyczny) i antyklasyczne (romański, gotycki, barokowy, romantyczny, secesyjny/modernistyczny).
- Charakterystyczne cechy dzieł reprezentujących:
 - styl klasyczny Grecji i Rzymu
 - styl renesansowy
 - styl klasycystyczny (neoklasyczny)
 - styl romański
 - styl gotycki
 - styl barokowy
 - styl romantyczny
 - styl secesyjny (modernistyczny).

B. Pojęcia

style klasyczne (styl klasyczny Grecji i Rzymu, styl renesansowy, klasycystyczny/neoklasycystyczny), style antyklasyczne (romański, gotycki, barokowy, romantyczny, secesyjny/modernistyczny), sztuka wysoka, sztuka

niska, sztuka użytkowa, perspektywa linearna, światłocień, symultанизm, linearyzm, uniwersalizm, monumentalizm

C. Teksty kultury

- Dzieło renesansowe o klasycznej, centralnej kompozycji (np. Rafael Santi, *Święta Cecylia*).
- Dzieło współczesne o nieregularnej kompozycji, operujące formami zgeometryzowanymi (np. Fernand Léger, *Wielkie śniadanie*).
- Wybitne dzieła (architektoniczne, rzeźbiarskie, malarskie) reprezentujące style klasyczne – w Polsce i na świecie.
- Wybitne dzieła (architektoniczne, rzeźbiarskie, malarskie) reprezentujące style antyklasyczne – w Polsce i na świecie.

D. *Materiały

Analogie między formami ubiorów i formami architektury w poszczególnych epokach (Mario Praz, *Mnemosyne* – fragm.).

4. Artysta – rzemieślnik, odtwórca, twórca, prowokator ■

A. Zagadnienia

- Pozycja społeczna artysty w różnych epokach.
- Kim jest artysta w naszych czasach?
- Twórcy ludowi.
- *Sztuki plastyczne i muzy.
- *Dwa skrajnie odmienne życiorysy artystów (np. Michała Anioła, Salvadora Dalego).

B. Pojęcia

sztuki wyzwolone, sztuka i rzemiosło, mecenas, talent, geniusz, artystyczna prowokacja, *autokreacja

C. Teksty kultury

Dzieła reprezentujące różne koncepcje artysty i różne koncepcje sztuki: jako rzemiosła (np. Roger van der Weyden, *Święty Łukasz malujący Madonnę*), jako twórczości (np. Jacek Malczewski, *Natchnienie malarza*), jako prowokacji (np. Marcel Duchamp, *L. H. O. O. Q* – pastisz *Mony Lisy* Leonarda da Vinci).

D. *Materiały

Charakterystyka wybitnych artystów sporządzona przez ich współczesnych (np. Giorgio Vasari, *Żywoty najslawniejszych malarzy, rzeźbiarzy i architektów*, t. VII – fragm. o Michale Aniele; Gertrude Stein, *Picasso* – fragm.).

5. Trudna sztuka nowoczesna ■

A. Zagadnienia

- Sztuka współczesna – zerwanie z malarstwem figuratywnym i iluzjonistycznym.
- Wpływ rozwoju nauki i techniki oraz osiągnięć nowoczesnej psychologii na twórczość artystyczną.
- Odrzucenie konwencji oraz tradycyjnego pojęcia piękna w sztuce współczesnej.
- Mnogość stylów, kierunków i nurtów w sztuce współczesnej.

B. Pojęcia

awangarda, dadaizm, ekspresjonizm, fowizm, futuryzm, impresjonizm, konceptualizm, konstruktywizm, kubizm, neorealizm, postmodernizm, suprematyzm, surrealizm, kolaż, happening, rytm w sztukach plastycznych

C. Teksty kultury

- Przykłady dzieł sztuki nowoczesnej:
 - figuratywne, operujące formami zgeometryzowanymi (np. Pablo Picasso, *Panny z Awinionu*),
 - abstrakcyjne (np. Francis Picabia, *Kompozycja mechanistyczna*),
 - zawierające aluzje do kondycji współczesnego człowieka (np. Andrzej Wróblewski, *Rozstrzelanie V*).
- Dzieła reprezentujące poszczególne kierunki w sztuce współczesnej (dadaizm, ekspresjonizm, fowizm, futuryzm, impresjonizm, konstruktywizm, kubizm, neorealizm, postmodernizm, suprematyzm, surrealizm).

D. *Materiały

Cechy współczesnej sztuki – bezforemność, niespójność (Herbert Read, *O pochodzeniu formy w sztuce* – fragm.) oraz zatarcie granic między kunsztem i bylejąkością (*Świat na krawędzi* – rozmowy Tomasza Fiałkowskiego ze Stanisławem Lemem – fragm.).

6. Artysta wobec zjawisk kultury współczesnej ■

A. Zagadnienia

- Środki masowego przekazu a kontakt ze sztuką.
- Sztuka wysoka wobec zjawisk taśmowości, seryjności i konsumpcjonizmu.
- Dzieło sztuki jako towar.
- Dialog z kulturą masową w kulturze elitarnej.

B. Pojęcia

kultura elitarna, kultura popularna, promocja artystów, kicz, pop-art, performance, graffiti, hiperrealizm, asamblaż

C. Teksty kultury

- Nowoczesny obraz abstrakcyjny (np. Piet Mondrian, *Kompozycja z liniami*).
- Obraz ukazujący uniformizację i anonimowość współczesnego człowieka (np. René Magritte, *Golkonda*).
- Dzieło reprezentujące pop-art (np. Andy Warhol, *Marilyn Monroe*).

D. *Materiały

Seryjne produkty jako obiekty odzwierciedlane w sztuce (Gillo Dorfles, *Człowiek zwielokrotniony* – fragm.).

7. Muzea, galerie, zabytki – poznajemy i chronimy kulturę ■

A. Zagadnienia

- Geneza idei zorganizowanej ochrony dóbr kultury.
- Różne rodzaje muzeów.
- Znaczenie muzeów dla kultury narodowej i regionalnej.
- Główne cele współczesnych muzeów.
- Konserwacja zabytków – tylko zabezpieczać, czy także rekonstruować?
- Działalność UNESCO w dziedzinie ochrony dóbr kultury.
- Najśłynniejsze muzea w Polsce i na świecie.
- Ochrona zabytków w Polsce.
- Społeczność międzynarodowa wobec ochrony dóbr kultury.
- *Konwencja w sprawie Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

B. Pojęcia

UNESCO, Generalny Konserwator Zabytków, konwencja o ochronie zabytków kultury, Lista Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego

C. Teksty kultury

Mapa Polski z naniesionymi zabytkami z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

D. *Materiały

- Koncepcja muzeum jako sanktuarium i jako domu kultury (Ernst Hans Gombrich, *Muzeum wczoraj, dziś i jutro*, „Teksty”, 2/1980 – fragm.).
- Rola edukacyjna muzeum (Jan Białostocki, *Galeria arcydzieł czy dom kultury?* – fragm., z tomu *Refleksje i syntezy ze świata sztuki*, cykl drugi).

MUZYKA

1. Język muzyki ■

A. Zagadnienia

- Muzyka w naszym życiu.
- Co to znaczy „rozumieć muzykę”?
- Muzyka jako sztuka wywoływania i odzwierciedlania nastrojów.
- Impresjonizm w muzyce.
- Muzyka jako ilustracja dźwiękowa filmu lub spektaklu.
- Muzyka towarzysząca obrzędom religijnym.
- Muzyka służąca relaksowi i wywoływaniu dobrego nastroju.
- Elementy języka muzycznego.

B. Pojęcia

forma muzyczna, rytm muzyczny, wysokość dźwięku, melodia, harmonia, barwa dźwięku, wolumen brzmienia, dynamika dźwięku, muzyka: solowa, kameralna, symfoniczna, wokalna, wokально-instrumentalna, *prze-strzeń akustyczna, muzyka programowa, muzyka absolutna, muzyka ilustracyjna, muzyka filmowa, opera

C. Teksty kultury

- Przykład muzyki ilustracyjnej (np. Ludwig van Beethoven, *VI Symfonia* zwana *Pastoralną*, cz. II *Scena nad strumykiem* – fragm.).
- Przykład muzyki wywołującej określony nastrój (np. Claude Debussy, *Ślady na śniegu* – preludium nr 6 z I zeszytu *Preludiów* na fortepian).

D. *Materiały

- Wypowiedź kompozytora o komponowaniu muzyki operowej (Wolfgang Amadeus Mozart, jeden z listów do ojca ze zbioru w oprac. Ireneusza Dembowskiego – fragm.).
- Próba zdefiniowania muzyki (np. Fryderyk Chopin, fragment ze szkiców do nieukończonego podręcznika gry na fortepianie).
- Specyficznie muzyczne jakości emocjonalne – niesłusznie nazywane „treściami pozamuzycznymi” (Roman Ingarden, *Utwór muzyczny i sprawa jego tożsamości* – fragm.).

2. Czas muzyki ■

A. Zagadnienia

- Dramaturgia i narracja muzyczna.
- Światopogląd epoki a charakter muzyki (np. racjonalizm – zachowywanie ścisłych rygorów kompozycyjnych; emocjonalizm – rozsadzanie sztywnych form muzycznych; mistycyzm – kontemplacyjność muzyki).
- Klasycyzm w muzyce, klasycy wiedeńscy.
- Romantyzm i neoromantyzm w muzyce, wybitni kompozytorzy romantyczni.
- *Neoklasycyzm w muzyce.
- Muzyka polska.

B. Pojęcia

sonata, symfonia, koncert, suita, pieśń, msza, requiem, klasycyzm, *neoklasycyzm, klasycy wiedeńscy, romantyzm

C. Teksty kultury

Przykład muzyki symfonicznej (np. Henryk Mikołaj Górecki, *III Symfonia*, cz. III – fragm.).

E. *Materiały

- Czas jako podstawowy wymiar muzyki (Hans Heinrich Eggebrecht, *Muzyka i czas* – fragm., z książki Carla Dahlhausa, Hansa Heinricha Eggebrechta *Co to jest muzyka?*).
- Literacki opis nastroju wywołanego przez muzykę (np. Marcel Proust, *W poszukiwaniu straconego czasu*, t. I – *W stronę Swanna* – fragm.).
- Literacki opis rytuału słuchania muzyki w kulturze hinduskiej (Grażyna Bacewicz, *Kadzidło* – fragm. opowiadania ze zbioru *Znak szczególny*).

3. Na początku był rytm ■

A. Zagadnienia

- Oddziaływanie rytmu w muzyce na człowieka.
- Zarys historii tańca: taniec obrzędowy, taniec towarzyski, taniec artystyczny, taniec jako forma muzyczna.
- Taniec a rytm.
- Zasady rytmiki taktowej.
- Od muzyki niemal pozbawionej rytmu – do skrajnie zrytmizowanej.
- *Jedność poezji i muzyki w starożytnej Grecji.
- Jazz – muzyka, w której rytm odgrywa kluczową rolę.

B. Pojęcia

rytm, takt, metrum, *metrum poetyckie, jazz, taniec artystyczny, taniec towarzyski

C. Teksty kultury

Fragment muzyczny z nowoczesnego baletu (np. Igor Strawiński, *Święto wiosny*, cz. II, ostatni fragment – taniec ofiarny wybranej).

D. *Materiały

- Taniec jako obrzęd (np. Curt Sachs, *Muzyka w świecie starożytnym* – fragm.; Johan Huizinga, *Homo ludens* – fragm.).
- Powtarzalność rytmu jako symbol nieśmiertelności (Bolesław Leśmian, *U źródeł rytmu* – fragm. eseju ze zbioru *W kręgu filozofii i estetyki* w tomie *Szkice literackie*, w oprac. Jacka Trznadla).

*4. Melodia i harmonia: poziom i pion ■

A. Zagadnienia

- Melodia i harmonia – dopełniające się elementy muzyki.
- Melodia najbardziej „wpadającym w ucho” elementem muzyki.
- Muzyka homofoniczna i polifoniczna.
- Skale muzyczne.
- Tonalność i atonalność.
- Rodzaje instrumentów muzycznych.

B. Pojęcia

melodia, harmonia, schemat harmoniczny, akompaniament, homofonia, polifonia, skala dźwiękowa, tonalność, centrum tonalne, system tonalny dur-moll, atonalność, instrumenty strunowe (chordofony): szarpane, smyczkowe, klawiszowe, instrumenty elektroniczne (elektrofony), instrumenty dęte (aerofony): drewniane i blaszane, instrumenty perkusyjne: membranofony, idiofony metalowe i drewniane

C. Teksty kultury

Przykład dopisania melodii do gotowego utworu, który został potraktowany jako akompaniament (Johann Sebastian Bach, *Preludium C-dur* ze zbioru *Das wohltemperierte Klavier*, t. I; Johann Sebastian Bach/Charles Gounod, *Ave Maria*).

D. Materiały

- Nieskończoność możliwości tworzenia nowych melodii (Siergiej Prokofiew, *Czy melodie mogą się wyczerpać?* – fragm. artykułu ze zbioru *Refleksje, notatki, wypowiedzi*, w oprac. Jadwigi Ilnickiej).
- Brak ograniczeń – nieskrępowana wolność tworzenia sztuki współczesnej (Zygmunt Bauman, Roman Kubicki, Anna Zeidler-Janiszewska, *Humanista w ponowoczesnym świecie* – fragm. wypowiedzi Zygmunta Baumana).

5. Interpretacje i improwizacje ■

A. Zagadnienia

- Czynniki wpływające na sposób interpretacji utworu muzycznego.
- Twórca a wykonawca.
- Improwizacja muzyczna w czasach historycznych i dziś (wykonawcy jazzowi).
- Różne wykonania utworu na podstawie tego samego zapisu nutowego, czyli budowanie przez wykonawców własnej wizji artystycznej.
- Charyzmatyczni wykonawcy – idole publiczności.
- Przeróbki utworów muzycznych.
- Wykonania dawnych utworów.
- Różne formy koncertów.
- Nurt apolliński i dionizyjski w sztuce.

B. Pojęcia

interpretacja, improwizacja, nurt apolliński, nurt dionizyjski

C. Teksty kultury

Kilka bardzo różnych interpretacji/opracowań tego samego utworu (np. Fryderyk Chopin, *Walc Des-dur* op. 64 nr 1, zwany *Minutowym*, w dwóch różnych interpretacjach, w jazzowym opracowaniu Andrzeja Jagodzińskiego i w wykonaniu wokalnym zespołu Novi Singers).

D. *Materiały

- Anachroniczność koncertów na żywo w dobie nagrań muzycznych (Glenn Gould, *Perspektywy muzyki nagrywanej*, „Res Facta” 3/1969).
- Rola interpretatora muzyki poważnej podczas koncertu na żywo (Artur Rubinstein, *Moje długie życie*, t. II – fragm.).
- Władza dyrygenta nad orkiestrą i nad słuchaczami (Elias Canetti, *Masa i władza* – fragm.).

6. Muzyka a codzienność ■

A. Zagadnienia

- Muzyka popularna, służąca rozrywce – dawniej i dzisiaj.
- Muzyka ludowa, związana z codziennymi czynnościami i odświeżającymi obrzędami.

- Inspiracje folklorem w różnych nurtach muzyki współczesnej.
- Muzyka buntu i protestu „oswajana” przez przemysł muzyczny.
- Komercyjny aspekt muzyki rozrywkowej.
- Muzyka popularna – uproszczona, często bliska kiczu.
- * Coraz większy dystans dwóch światów – muzyki popularnej i poważnej.

B. Pojęcia

pop, rock, jazz, muzyka świata, folk, country and western, rhythm and blues

C. Teksty kultury

- Wybrany taniec renesansowy.
- Wybrany taniec ludowy.
- Wybrany przebój rockowy.

D. *Materiały

- Muzyka poważna w dobie kultury popularnej – krytyka (Theodor W. Adorno, *Filozofia nowej muzyki* – fragm.).
- Tęsknota za odejściem muzyki poważnej od elitaryzmu (Thomas Mann, *Doktor Faustus* – fragm. wypowiedzi Adriana Leverkühna).
- Muzyka rockowa jako wyraz pokoleniowego buntu (Jimi Hendrix, *Swiss Leaflet Continued* – fragm., z książki Aldony Jawłowskiej *Drogi kontrkultury*).

TEATR

1. Miejsce teatralne, czyli teatr w społeczeństwie, społeczeństwo w teatrze ■

A. Zagadnienia

- Teatr jako bezpośrednie spotkanie aktora i widza w tym samym miejscu i czasie.
- Techniczne i społeczne przyczyny przemian przestrzeni teatralnej na przestrzeni dziejów.
- Przestrzeń gry odseparowana od widza i przenikająca się z widownią.
- Życie teatralne w regionie ucznia (stałe teatry, festiwale, różne rodzaje widowisk).

B. Pojęcia

teatr „pudełkowy”, teatr enwironmentalny, przestrzeń sceniczna, iluzja sceniczna, *, „efekt obcości”, *, „czwarta ściana”, *, „teatr ubogi”

C. Teksty kultury

- Rodzaje miejsc teatralnych:
 - teatr antyczny (np. Teatr Dionizosa – hipotetyczna rekonstrukcja),
 - teatr jarmarczny (np. Pieter Bruegel młodszy, *Kiermasz z teatrem i procesją*),
 - teatr elżbietański (np. zdjęcie ze współczesnego przedstawienia w rekonstruowanym teatrze The Globe w Londynie),
 - XIX-wieczny teatr „pudełkowy” (np. Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie),
 - teatr enwironmentalny (np. *Dziady* w Teatrze 13 Rzędów w Opolu oraz przedstawienie współczesnego teatru ulicznego).

C. *Materiały

- Przedstawienie w XIX-wiecznym teatrze „pudełkowym” (Bolesław Prus, *Lalka* – fragm. o przedstawieniu *Makbeta*).
- Manifesty reformatorów XX-wiecznego teatru (Bertolt Brecht, *Eliminacja iluzji i wczuwania się* – fragm., z książki *Wartość mosiądzu*; Jerzy Grotowski, *Ku teatrowi ubogiemu* – fragm., ze zbioru *Teksty z lat 1965–1969. Wybór*; Peter Brook, *Pusta przestrzeń* – fragm.).

2. Sztuka inscenizacji, czyli dramat w teatrze, teatr w dramacie ■

A. Zagadnienia

- Inscenizacja – całokształt prac twórczych związanych z wystawieniem jakiegoś utworu na scenie.
- Reżyser, twórca inscenizacji główną postacią współczesnego teatru.
- Inscenizator pośrednikiem między dziełem minionego czasu a dzisiejszą publicznością.
- Teatr jako miejsce przedstawiania konfliktów i dylematów (a nie opowiadania fabuły).
- Budowanie napięcia dramatycznego na scenie jako jedno z głównych zadań reżysera.

- Wielka Reforma Teatru na przełomie XIX i XX w.
- Rola Stanisława Wyspiańskiego w zasadniczych przemianach teatru polskiego.

B. Pojęcia

Wielka Reforma Teatru, egzemplarz reżyserski, konflikt dramatyczny, spór komiczny, protagonista, antagonist, warstwa semantyczna dramatu

C. Teksty kultury

- Tekst mówiący o pomysle inscenizacyjnym (Edward Gordon Craig, *O sztuce teatru* – fragm. o inscenizacji *Makbeta*).
- Fragment dramatu i zdjęcie z jego inscenizacji (np. Juliusz Słowacki, *Kordian* – fragment II aktu, oraz *Kordian* w inscenizacji Erwina Axera, Teatr Narodowy w Warszawie, 1956).

D. *Materiały

Wypowiedzi znanych reżyserów o roli inscenizatora w pracy nad utworem scenicznym (np. Zygmunt Hübner, *Sztuka reżyserii* – fragm.; Andrzej Wajda, *Dlaczego pracuję w teatrze?* – fragm., z książki *Powtórka z całości*).

3. Konwencja teatralna, czyli umowa między twórcami a widzami ■

A. Zagadnienia

- Konwencja jako układ wzajemnych oczekiwań autora (realizatora) i odbiorcy.
- Gra konwencjami w teatrze XX w.
- Gatunki literackie, teatralne, filmowe, muzyczne jako najbardziej wyrazisty przejaw konwencji.
- Groteska, ironia i parodia jako sposoby gry konwencjami.
- *Wykorzystywanie dawnych europejskich konwencji teatralnych przez współczesnych polskich reżyserów.

B. Pojęcia

tragikomedia, farsa, tragifarsa, tragigroteska, *misterium, *jasełka, *szopka, *teatr faktu

C. Teksty kultury

Fotografie przedstawiające jednego aktora w kilku różnorodnych rolach (np. Tadeusz Łomnicki – jako Kordian w *Kordianie* Juliusza Słowackiego, Łatka w *Dożywociu* Aleksandra Fredry, Arturo Ui w *Karierze Artura Ui* Bertolta Brechta).

D. *Materiały

Fragmenty nowoczesnych sztuk teatralnych łamiące konwencje – np. zawierające bezpośrednie zwroty do widzów (Thornton Wilder, *Nasze miasto* – fragm., ze zbioru *Współczesny dramat amerykański*, t. II; Peter Handke, *Publiczność zwymyślana* – fragm., „Dialog” 6/1969).

*4. Materia sceniczna, czyli scenografia nie jest dekoracją ■

A. Zagadnienia

- Obiekty scenograficzne nosicielami znaczeń artystycznych.
- Relacje między aktorem a przedmiotem.
- Scenografia realistyczna i scenografia umowna.
- Współczesna scenografia – autonomiczny sceniczny świat o walorach poetyckich i symbolicznych.

B. Pojęcia

dekoracja, scenografia, rekwizyt, teatr naturalistyczny, „teatr w teatrze”

C. Teksty kultury

Zdjęcia z inscenizacji współczesnych sztuk, w których scenografia pełni różnicowane funkcje (np. Eugène Ionesco, *Krzesła* w paryskim teatrze Studio des Champs Elysées, Miron Białoszewski, *Szury* w Teatrze Osobnym w Warszawie, Tadeusz Kantor, *Umarła klasa* w Teatrze Cricot 2 w Krakowie).

D. Materiały

Wypowiedzi wybitnych twórców polskiego teatru o roli scenografii (Miron Białoszewski, Lech Emfazy Stefański, *Sztuka przedstawiania. Wnioski z Tarczyńskiej* – fragm., cyt. za: Stanisław Burkot, *Miron Białoszewski*; Tadeusz Kantor, *Moja idea teatru. Z programu teatralnego do „Nosorożca”* – fragm., z książki *Metamorfozy. Teksty o latach 1938–1974*; Andrzej Hausbrandt, *Rozmowy z ludźmi teatru. Inscenizatorzy* – fragm. wypowiedzi Józefa Szajny).

***5. Sytuacja teatralna, czyli próba sił ■**

A. Zagadnienia

- Sytuacja teatralna, napięcie dramatyczne i działanie sceniczne.
- Konwencja artystyczna jako czynnik określający sytuację teatralną.
- Sytuacja sceniczna jako parabola.
- Nawiazania, aluzje, paralele – odwołania w spektaklu do tradycji i innych tekstów kultury.

B. Pojęcia

teatr absurdu, metafora teatralna

C. Teksty kultury

Zdjęcia z trzech różnych inscenizacji tej samej sztuki (np. jednoaktówki Sławomira Mrożka *Na pełnym morzu*: w Teatrze Starym w Krakowie w reżyserii Lidii Zamkow, w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku w reżyserii Krystyny Meissner, w Teatrze im. Stefana Jaracza w Olsztynie w reżyserii Hanny Krupianki).

D. Materiały

- Uniwersalność sytuacji teatralnej (wypowiedź Jeana Paula Sartre’a, ze zbioru *O dramacie. Źródła do dziejów europejskich teorii dramatycznych*, t. III).
- Mieszanie konwencji jako jedna z głównych cech współczesnej sztuki teatralnej (wypowiedź Eugène’a Ionesco, ze zbioru *O dramacie...*, op. cit.).
- Teatr absurdu w perspektywie europejskiej i polskiej (Martin Esslin, *Mrożek, Beckett i teatr absurdu*, „NaGłos” 3/1991).

6. Postać sceniczna, czyli „osoby dramatu” jako role ■

A. Zagadnienia

- Postać sceniczna – za każdym razem odmienna realizacja osoby dramatu wpisanej w tekst dramatyczny.
- Uformowanie postaci scenicznej jako zbiorowa praca realizatorów spektaklu.
- Szczególna rola aktora w tworzeniu postaci scenicznej.
- Wielorakość postaci scenicznej i różne rodzaje relacji między postaciami scenicznymi w spektaklu.

- Trzy koncepcje sztuki aktorskiej w XX w.: Konstantego Stanisławskiego, Bertolta Brechta i Jerzego Grotowskiego.

B. Pojęcia

osoba dramatu, postać sceniczna, „realna fikcja”, Każdy (Everyman, Jederman), *commedia dell'arte*, „wzywanie się” w rolę, gra „z dystansem”, „akt całkowity”

C. Teksty kultury

Wybitne bądź nietypowe kreacje aktorskie – zdjęcia ze znanych przedstawień teatralnych (np. Halina Mikołajska jako Winnie z *Radosnych dni* Samuela Becketta w reżyserii Jerzego Markuszewskiego, Bożena Dykiel jako Goplana z *Balladyny* Juliusza Słowackiego w reżyserii Adama Hanuszkiewicza, Maria Stangret-Kantor jako Wiadomo Kto w przedstawieniu Tadeusza Kantora *Niech szczerzą artyści*, Jan Peszek i Emil Wesołowski jako podwojony bohater dramatu Witolda Gombrowicza *Ślub* w reżyserii Jerzego Grzegorzewskiego).

D. *Materiały

- Wypowiedzi twórców trzech wielkich koncepcji sztuki aktorskiej w XX w. – Konstantego Stanisławskiego, Bertolta Brechta, Jerzego Grotowskiego.
- Uniwersalność ról aktorskich w *Hamlecie* Williama Szekspira (Jan Kott, *Hamlet połowy wieku* – fragm., z książki *Szekspir współczesny*).

7. Teatr telewizji, czyli ani teatr, ani film ■

A. Zagadnienia

- Analiza i próba interpretacji fragmentów wybranego spektaklu telewizyjnego.
- Teatr telewizji a teatr „żywy” – środki wyrazu i sytuacja odbioru.
- Środki filmowe i teatralne przy realizacji spektaklu telewizyjnego.
- Teatr Telewizji – scena narodowa dla milionów widzów.
- Dokumentacyjna rola Teatru Telewizji.
- Złota setka Teatru Telewizji.

B. Pojęcia

teatr telewizji, * „forma otwarta” dramatu

C. Teksty kultury

Zdjęcia z przedstawienia Teatru Telewizji (np. Tadeusz Różewicz, *Kartoteka* – spektakl w reżyserii Krzysztofa Kiesłowskiego, 1979).

D. *Materiały

- Wypowiedzi twórców Teatru Telewizji (np. Konrada Swinarskiego, „Dokoła świata” 8/1968; Jerzego Gruzy, Jerzego Stuhra, „Teatr” 11/1992).
- Recenzja spektaklu telewizyjnego (np. Krzysztof Teodor Toeplitz, recenzja *Kartoteki* Tadeusza Różewicza w reżyserii Konrada Swinarskiego, „Ekran” 27/1967).

FILM

1. Film – medium i sztuka ■

A. Zagadnienia

- Film jako medium, czyli mechaniczny środek utrwalania rzeczywistości.
- Funkcje filmu i fotografii w życiu codziennym.
- Film jako gałąź sztuki.
- Iluzja rzeczywistości w filmie jako elementarna właściwość sztuki filmowej.
- Zależność sztuki filmowej od technicznych właściwości medium (kamera, taśma filmowa, oświetlenie).
- Film jako przedsięwzięcie ekonomiczne.
- Film jako sztuka masowa.
- Narodziny filmu.
- Obraz filmowy jako efekt działań całego zespołu ludzi.
- Rodzaje planów filmowych.
- Efekty specjalne.
- *Film animowany.

B. Pojęcia

medium, obraz filmowy, kadr, plan filmowy (totalny, ogólny, pełny, amerykański, średni, półzbliżenie, zbliżenie, detal), efekty specjalne, *film animowany

C. Teksty kultury

- Fragment taśmy filmowej przedstawiający fazy ruchu sylwetki ludzkiej.
- Ilustracje oraz fotosy z filmu przedstawiające te same sceny (np. ryciny Michała E. Andriollego do *Pana Tadeusza* i fotosy z *Pana Tadeusza* w reżyserii Andrzeja Wajdy).

D. *Materiały

Tworzywo filmu – materialna rzeczywistość (Siegfried Kracauer, *Teoria filmu. Wyzwolenie materialnej rzeczywistości* – fragm.).

2. Narracja filmowa ■

A. Zagadnienia

- Film dokumentalny jako rejestracja rzeczywistości i film fabularny jako opowiadanie historii.
- Narracja jako zabieg porządkujący przedstawiane wydarzenia.
- Narracja jako manipulowanie czasem.
- Narracja jako zabieg organizujący przestrzeń filmową.
- Montaż – główny środek narracji filmowej.
- Opowiadanie historii w dawnym kinie.
- Podstawowe elementy budowy dzieła filmowego (ujęcie, scena, sekwencja).
- Klasyczny styl hollywoodzki w filmie.
- Montaż narracyjny i montaż intelektualny.

B. Pojęcia

narracja filmowa, kondensacja czasu w filmie, retrospekcja filmowa, ujęcie, scena, sekwencja

C. Teksty kultury

- Kadry z filmu prezentujące kolejne ujęcia sekwencji.
- Jeśli to możliwe – fragmenty wybranych filmów fabularnych.

D. *Materiały

Selektywność obrazu filmowego jako nośnik znaczenia (Lew Kuleszow, *Sztuka filmowa. Moje doświadczenia* – fragm.).

3. Kino gatunków ■

A. Zagadnienia

- Gatunki filmowe a oczekiwania i przyzwyczajenia widzów.
- Różne kryteria podziału na gatunki.
- Szablony gatunkowe.
- „Arcydzieła gatunku” – filmy nie najbardziej wyjątkowe, lecz najbardziej typowe.
- Historyczna zmienność popularności poszczególnych gatunków.
- Western – jeden z najstarszych gatunków filmowych.
- Musical i jego początki.
- Film fantastycznonaukowy.
- Hollywood – „fabryka snów”.

B. Pojęcia

konwencja gatunkowa, western, musical, horror, thriller, film gangsterski, melodramat, komedia, film fantastycznonaukowy, film katastroficzny, komedia romantyczna

C. Teksty kultury

- Fotosy z filmu gangsterskiego, westernu, musicalu, plakat do filmu fantastycznonaukowego.
- Jeśli to możliwe – fragmenty filmów reprezentujących wybrane gatunki.

D. *Materiały

Rola kina gatunków – potwierdzanie uświęconych wartości, a zarazem spełnianie zakazanych marzeń (Charles F. Altman, *W stronę teorii gatunku filmowego* – fragm., „Kino” 6/1987).

4. Kino autorskie ■

A. Zagadnienia

- Problem autorstwa filmu – dzieła zbiorowego.
- Kto jest kim w ekipie realizującej film.
- Wkład poszczególnych twórców w ostateczny kształt filmu – na wybranych przykładach.

- Ścisły podział ról i kompetencji w filmach hollywoodzkich.
- Narodziny kina autorskiego w Europie.
- Film autorski wyrazem artystycznej osobowości reżysera.
- Charakterystyczne cechy stylu wybranego reżysera.
- Nowa Fala.
- Szkoła polska.
- *Europejskie kino autorskie – najwybitniejsi przedstawiciele.
- Festiwale i konkursy filmowe.

B. Pojęcia

reżyser, scenarzysta, operator filmowy, operator kamery, scenograf, montażysta, producent

C. Teksty kultury

- Fototy z kilku filmów jednego reżysera, realizującego koncepcję kina autorskiego (np. Federica Felliniego).
- Jeśli to możliwe, fragmenty filmów reżyserów reprezentujących kino autorskie (np. Ingmara Bergmana, Federica Felliniego, Lindsaya Andersona, Carlosa Saury, Andrieja Tarkowskiego, Wojciecha Jerzego Hasa).

D. *Materiały

- Film jako dzieło zespołowe (np. Ervin Panofsky, *Styl i medium w filmie* – fragm., z książki *Estetyka i film*, pod red. Alicji Helman).
- Film jako dzieło reżysera (np. Alexandre Astruc, *Narodziny nowej awangardy: Kamera-pióro* – fragm., z książki *Europejskie manifesty kina*, pod red. Andrzeja Gwoźdźdza).

5. Adaptacje filmowe, adaptacje filmu ■

A. Zagadnienia

- Kino sztuką od początku korzystającą z literackich fabuł.
- Każda ekranizacja dzieła literackiego – adaptacja.
- Pierwsze filmowe adaptacje literatury.
- Arcydzieło literackie a arcydzieło filmowe.
- Wierność literackiemu pierwowzorowi czy adaptacja twórcza?
- „Uwspółcześnianie” wybitnych dzieł literackich w filmie.

- *Kino źródłem wzorców i motywów dla innych sztuk.
- Adaptacje w kinie polskim.

B. Pojęcia

„żywe obrazy”, adaptacja

C. Teksty kultury

Fragmenty literackie i odpowiadające im fotosy z adaptacji filmowych, przedstawiające tę samą scenę / postać (np. fragment książki Philipa K. Dicka, *Czy androidy marzą o elektrycznych owcach?* i fotos z filmu *Łowca androidów* (*Blade Runner*), fragment *Lalki* Bolesława Prusa i fotosy przedstawiające Iza-
belę Łęcką w dwóch filmowych wersjach: Beata Tyszkiewicz w wersji Woj-
ciecha Jerzego Hasa i Małgorzata Braunek w wersji Ryszarda Bera).

D. *Materiały

- Wzajemna nieprzekładalność literatury i filmu (Ingmar Bergman, *Każdy mój film jest moim ostatnim filmem* – fragm., z książki *Europejskie manifesty kina*, op. cit.).
- Twórczy aspekt adaptacji filmowej w stosunku do pierwowzoru (André Ba-
zin, *O film wieczysty: obrona adaptacji* – fragm., z książki *Film i rzeczywistość*).

*6. Film dokumentalny ■

A. Zagadnienia

- Prawdziwość i autentyczność główną wartością filmu dokumentalnego.
- Reżyserskie zabiegi podkreślające autentyczność filmu dokumentalnego.
- Wpływ doboru filmowych środków wyrazu na sposób przedstawienia rzeczywistości w filmie dokumentalnym.
- Czy inscenizacja jest dopuszczalna w filmie dokumentalnym?
- Możliwości manipulacji widzem w filmie dokumentalnym.
- Brytyjski ruch dokumentalny Johna Griersona w latach 20. XX w.
- Kodeks etyczny telewizji BBC.
- Metraż filmu dokumentalnego.

B. Pojęcia

kino fikcji, kino dokumentalne, film edukacyjny, komentarz spoza ka-
dru, film krótkometrażowy, film pełnometrażowy

C. Teksty kultury

Przewaga filmu dokumentalnego nad filmem operującym fikcją – wypowiedź dokumentalisty (John Grierson, *Dokumentalizm* – fragm., z książki *Europejskie manifesty kina*, op. cit.).

D. Materiały

Sposób postępowania filmowca dokumentalisty – wskazówki (Kazimierz Karabasz, *Bez fikcji* – fragm.).

WSPÓŁCZESNA KULTURA MULTIMEDIALNA

1. Telewizja ■

A. Zagadnienia

- Wszechobecność telewizji w naszym życiu.
- Specyfika telewizji – przekaz na żywo.
- Telewizja jako nieustannie dostępne „medium domowe”.
- Gatunki telewizyjne.
- Programy informacyjne i publicystyczne – wizytówka każdej stacji telewizyjnej.
- Ramówka telewizyjna – próba określenia hierarchii emitowanych programów.
- Telewizja jako medium najchętniej powtarzające sprawdzone wzorce.
- Regulacja rynku telewizyjnego przez państwo.
- Modele ekonomiczno-polityczne telewizji (dominacja TV publicznej bądź stacji komercyjnych) oraz ich zalety i wady.
- Gwiazdy telewizyjne.
- Kwestia autorstwa programu telewizyjnego.
- Telewizja jako narzędzie propagandy.

B. Pojęcia

ramówka, telewizja publiczna, telewizja komercyjna

C. Teksty kultury

Fotosy z programów telewizyjnych: informacyjnego, teleturnieju, wideoklipu, reklamy. Jeśli to możliwe – nagrane na taśmie wideo fragmenty tych (lub podobnych) programów.

D. *Materiały

- Telewizja jako forum kultury (Horace M. Newcomb, Paul M. Hirsch, *Telewizja jako forum kultury* – fragm., z książki *Pejzaże audiowizualne*, pod red. Andrzeja Gwoźdźcia).
- Wymieszanie treści ważnych i błahych – iluzja neutralności telewizji (Farrel Corcoran, *Telewizja jako Aparat Ideologiczny: Władza i Przyjemność*, z książki *Po kinie?...*, pod red. Andrzeja Gwoźdźcia).
- Telewizja jako anonimowy przekaz bez konkretnego adresata (Jean Baudrillard, *Ameryka* – fragm.).

2. Internet ■

A. Zagadnienia

- Cechy internetu: zastąpienie lektury nawigacją, otwarty hipertekst zamiast zamkniętego tekstu, decentralizacja.
- Brak hierarchii, trudność znalezienia informacji – demokratyczność czy chaos?
- Człowiek współczesny jako zbieracz informacji.
- Internet jako medium głównie językowe, choć wykorzystujące język w nowy sposób.
- Kontrolowanie i cenzurowanie informacji w internecie.
- Historia internetu.
- Podstawowe zasady prawa autorskiego.
- Internet jako pole szczególnie częstego naruszania praw autorskich.

B. Pojęcia

hipertekst, wyszukiwarka, strona www, e-mail, witryna internetowa, *globalna wioska, prawo autorskie, integralność dzieła, prawa majątkowe

C. Teksty kultury

Wybrane informacyjne strony internetowe.

D. *Materiały

- Globalna wioska (wypowiedź Marshalla McLuhana z książki *Wybór tekstów*, pod red. Erica McLuhana i Franka Zingrone'a).
- Rzeczywistość wirtualna (J. C. Herz, *Wędrowki po internecie* – fragm.).

*3. Gry komputerowe ■

A. Zagadnienia

- Gra komputerowa – odbiorca wpływa na kształt dzieła, a nie tylko na jego interpretację.
- Umowność wizualizacji kontra rzeczywistość wirtualna.
- Przemoc w kulturze a media.
- Przemoc a rywalizacja – gry w kulturze.
- Systemy rozrywkowe.
- Rodzaje gier: gry sieciowe, fikcje interaktywne.

B. Pojęcia

rzeczywistość wirtualna, interaktywność, gry sieciowe, fikcje interaktywne

C. Teksty kultury

Zrzuty ekranowe wybranych gier.

D. Materiały

- Twórczy aspekt gry w kulturze (Roger Caillois, *Gry i ludzie* – fragm.).
- Wyzwalanie agresji przez gry komputerowe (Andrzej Wajda, *Nieograni czona wolność chłopca z rewolwerem* – fragm., „Więź” 8/1995).

Poziom podstawowy

Uczeń:

- rozumie złożoność pojęcia „kultura”
- umie odróżnić wytwory kultury od innych efektów działalności człowieka
- zna i rozumie pojęcia: znak kultury, kod kultury
- zna reprezentatywne dzieła różnych dziedzin i epok kultury narodowej oraz światowej
- potrafi wymienić najwybitniejszych artystów danej dziedziny i epoki oraz ich wybrane osiągnięcia (dzieła)
- umie powiązać konkretne dzieło sztuki z epoką i stylem
- umie rozpoznać dzieła reprezentujące najpopularniejsze gatunki i konwencje w każdej ze sztuk
- zna i potrafi zastosować kryteria oceny dzieła sztuki
- zna podstawowe elementy tworzywa oraz „języka” poszczególnych sztuk – malarstwa, rzeźby, architektury, muzyki, teatru, filmu
- umie scharakteryzować różnice między poszczególnymi dziedzinami sztuki pod kątem uwarunkowań i okoliczności tworzenia oraz odbioru
- posiada umiejętność charakteryzowania dzieł sztuki z zastosowaniem podstawowej terminologii z zakresu danej dziedziny
- potrafi powiązać tendencje w sztuce z uwarunkowaniami historycznymi i społecznymi
- potrafi wskazać zalety i wady współczesnej kultury popularnej
- umie dostrzec w tekstach współczesnej kultury popularnej elementy służące manipulacji odbiorcą
- rozumie specyfikę funkcjonowania poszczególnych dziedzin sztuki w dobie rozwoju środków masowego przekazu
- potrafi świadomie wybierać wartościowe teksty kultury
- rozumie znaczenie telewizji oraz internetu dla współczesnej kultury
- zna główne zasady prawa autorskiego i dostrzega przejawy ich łamania
- rozumie potrzebę szanowania dziedzictwa kultury i zna elementarne zasady ochrony dóbr kultury
- umie dostrzegać walory kultury własnego regionu i prezentować je innym
- zna wybitne dzieła i zabytki polskiej kultury.

Poziom rozszerzony

Uczeń posiada wiadomości i umiejętności wskazane dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- rozumie pojęcia: kultura narodowa, kultura regionalna, kultura wysoka, kultura niska, kultura elitarna, kultura masowa, kultura popularna, dzieło sztuki, arcydzieło, kicz – i potrafi się nimi posługiwać, opisując zjawiska kultury
- umie wyróżnić dzieła sztuki spośród innych wytworów kultury
- potrafi krytycznie odczytywać kody kultury
- potrafi samodzielnie znajdować informacje i poszerzać wiedzę na temat epok, stylów, nurtów, konwencji, gatunków oraz zjawisk zachodzących w kulturze
- potrafi analizować i interpretować dzieła sztuki, stosując odpowiednią terminologię, oraz oceniać je według odpowiednich kryteriów
- potrafi analizować zjawiska zachodzące w kulturze i dostrzegać w nich pewne prawidłowości
- umie powiązać konkretne dzieło sztuki z odpowiednim nurtem, konwencją, gatunkiem
- umie przeprowadzić analizę porównawczą dzieł sztuki należących do tej samej kategorii, ale pochodzących z odmiennych epok historycznych
- umie wskazywać wspólne cechy dzieł z zakresu różnych sztuk reprezentujących tę samą epokę, styl czy kierunek
- umie charakteryzować wybrane zjawiska z pogranicza różnych dziedzin kultury i sztuki (happening, performance, muzyka filmowa, teatr telewizji, adaptacje filmowe dzieł literackich itd.)
- orientuje się w nowych trendach artystycznych w zakresie wybranych dziedzin sztuki
- umie sporządzać podstawową dokumentację dóbr kultury i zabytków sztuki swojego regionu
- orientuje się w działalności instytucji organizujących życie kulturalne regionu.

W przypadku przedmiotu wiedza o kulturze ocena pracy ucznia i jego postępów w nauce powinna odzwierciedlać przede wszystkim **aktywność i inicjatywę** podczas zajęć oraz **wkład pracy i rzetelność** przy wykonywaniu zadań domowych. Dopiero na drugim miejscu należy postawić stopień opanowania wiadomości. Dlatego też trzeba zastosować przede wszystkim ocenianie kształtujące, które nie służy dzieleniu uczniów na lepszych i gorszych, ale wskazuje mocne i słabe strony każdego z nich, tak by mógł on korygować własne błędy i niwelować niedociągnięcia.

Wydaje się, że dobrym pomysłem będzie wprowadzenie **systemu plusów i minusów**, przyznawanych uczniom za:

- aktywność na lekcji (+) lub zupełny jej brak i niewykonywanie poleceń nauczyciela (–)
- wyróżniające się wykonanie drobnych zadań domowych (+) lub ich brak (–)
- staranne i rzetelne prowadzenie notatek (+) lub ich brak (–)
- wykonanie zadań dodatkowych dla chętnych (+).

Trzy plusy dają ocenę bardzo dobrą, a trzy minusy – niedostateczną. W ten sposób, mimo niewielkiej liczby godzin lekcyjnych, każdy uczeń będzie miał możliwość uzyskania kilku ocen w ciągu semestru.

Należy raczej zrezygnować z typowych odpowiedzi ustnych sprawdzających opanowanie jakiejś partii materiału, ponieważ są one czasochłonne i nie angażują całego zespołu uczniowskiego. Sprawdzanie opanowanej wiedzy może się odbywać poprzez **testy wyboru** (jedna właściwa odpowiedź z kilku podanych), a umiejętności – poprzez **testy praktyczne** oraz **sprawdziany czytania ze zrozumieniem**. Nie są raczej zalecane podsumowujące prace klasowe – z uwagi na niewielką liczbę godzin, a co za tym idzie – dość długi czas, jaki musiałby minąć pomiędzy opanowaniem danej porcji wiadomości a ich sprawdzeniem.

W ciągu semestru wskazane by było ocenić dwie obszerniejsze **prace domowe** każdego ucznia (np. w formie eseju, rozprawki, interpretacji, reportażu, wywiadu, recenzji).

Ocenianie podsumowujące można wprowadzić w przypadku wspomnianych wcześniej **projektów edukacyjnych**. Zadania wyznaczone grupom

będą okazją do praktycznego zastosowania zdobytych wcześniej wiadomości i umiejętności, co pozwoli w miarę wszechstronnie ocenić efekty semestralnej czy całorocznej pracy.

Na koniec należy zasugerować, aby wszelkie osiągnięcia uczniów, szczególnie zaś wykraczające poza poziom podstawowy, **oceniać indywidualnie**, w zależności od profilu klasy, możliwości i zainteresowań uczniów, przede wszystkim zaś biorąc pod uwagę zaangażowanie, rozwój i postępy konkretnego wychowanka.

